

МУАММОЛИ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ, УЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Зарина Мухитдиновна Ашурова

Бухоро давлат университетининг педагогика институти мактабгача ва бошланғич таълим кафедраси ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Мақолада муаммоли таълим технологиялари, уларнинг ўзига хос хусусиятлари ҳақида баён этилган.

Калит сўзлар: узлуксиз таълим, инновацион жараёнлар, фасилитаторлик, замонавий ёндашувлар, муаммоли таълим технологиялари.

PROBLEM EDUCATIONAL TECHNOLOGIES, THEIR SPECIFIC FEATURES

ABSTRACT

The article describes problem-based learning technologies and their specific features.

Keywords: continuing education, innovative processes, facilitation, modern approaches, problem-based learning technologies

Ўзбекистонда узлуксиз таълим тизимини такомиллаштириш йўлида олиб борилаётган ислохотнинг муҳим йўналиши сифатида таълим жараёнини технологиялаштиришдан эътироф этилди. Бу жараённинг самарадорлиги ўқитувчилар томонидан замонавий таълим технологияларини таълим амалиётида фаол қўлланилиши [1-30], шунингдек, ривожланган хорижий мамлакатлар таълими амалиётида қўлланилаётган замонавий технологиялардан хабардор бўлишқуйидаги шартлар асосида таъминланди. Педагогик вазифанинг ҳал этилишига ўқитувчи ва тингловчи фаолиятларининг мазмуни, воситаларини лойиҳалаш орқали эришади. Замонавий шароитда таълим жараёнини технологиялаштириш уни лойиҳалашга нисбатан янгича ёндашув, яъни, таълим жараёнини технологик структурасига мувофиқ ёритиш заруратини тақозо этади.

ТАЪЛИМ ЁНДАШУВЛАРИ

Анъанавий таълим
ёндашувлари

Муаммоли таълим
ёндашувлари

Муаммоли таълим – бу ўқувчиларнинг билиш фаоллиги
ҳамда ижодий мустақиллигини оширади.

Муаммоли таълимнинг моҳияти муаммоли вазиятларни яратиш (ташкил этиш) ва уларни ўқувчи ва ўқитувчи ҳамкорлигида ҳал этиш. Бунда, ўқувчиларнинг мустақил ишлаши (фикр юритиши, масалаларни ҳал этиши, ва б.) иложи борича максимал даражада бўлиши ҳамда ўқитувчининг фаолияти иложи борича йўналтирувчи бўлиши шарт.

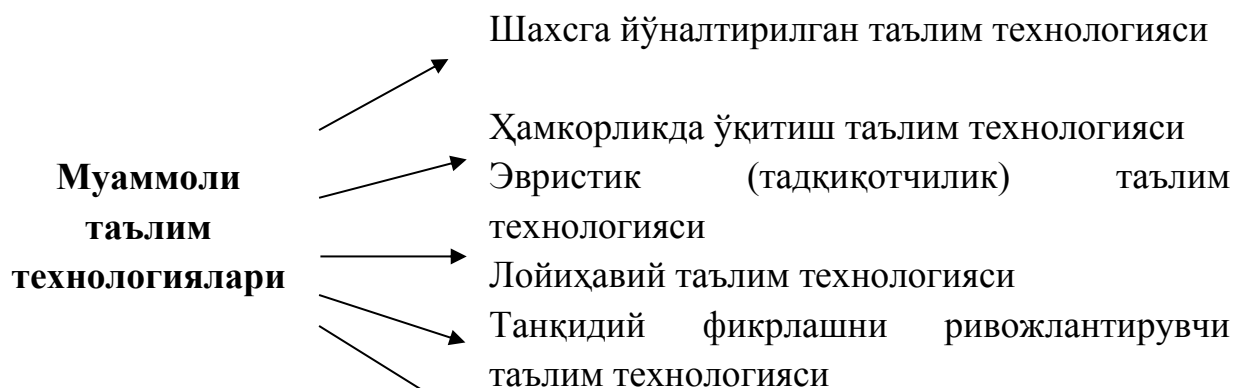
Муаммо – (юнон. *problema* – масала) – ечими талаб этиладиган мураккаб савол, масала.

Муаммоли таълим технологияси жуда қадим замонлардан шаклланиб келмоқда. Жумладан, Қадимги Грецияда муаммоли савол-жавоблар, Қадимги Ҳиндистон ва Хитойда муаммоли баҳс-мунозаралардан кенг фойдаланилган.

Муаммоли ўқитиш асосида америкалик психолог, файласуф ва педагог **Жонь Дьюи** ғоялари ётади. У 1894 йилда Чикаго шаҳрида ўқитиш асосини ўқув режаси эмас, балки ўйинлар ва меҳнат фаолияти ташкил этган тажриба мактабини ташкил қилган.

Муаммоли таълимнинг бош мақсади - муаммони тўлиқ тушуниб етишга эришиш ва уни ҳал эта олишга ўргатиш. Муаммоли ўқитиш етарли даражада бўлиши учун – яхлит ўқув-тарбия жараёнинг **узвий қисми** бўлиши керак

Муаммоли таълим технологияларининг турлари

Бугунги кундаги долзарб муаммолардан бири инсонни субъект сифатида узлуксиз ривожланиши ғояси, бутун ҳаёт давомида таълим олиши, таълим олувчилар таълим фаолиятини нафақат оламни англаш, инсон қобилиятларини

ривожлантириш учун, балки оламни яхшилик томонга ўзгартириш учун олиб бориши кераклигини ўзида мужассам этади.

Оламни яхшилик томонга ўзгартириш бу ижодкорлик тушунчаси билан боғлиқ жараёндир. Ижодкорлик - бу шундай фаолиятки, бунда инсоннинг самарадорлилик, юқори фикрлаш даражаси, муаммони кўра билиш, тадқиқотчилик, интуиция, аклий реакциянинг тезкорлиги каби сифатлари намоён бўлади.

Айнан, таълим-тарбия жараёнида ҳар бир шахснинг қобилиятини ривожлантириш, уни ижодкорликка ундашда муаммоли таълим технологияларини қўллаш юқори самара беришини бугун жаҳон таълими таъкидламоқда.

Демак, бугунги таълимнинг долзарблигини таъминлаш мақсадида:

1. Ҳаётий кўникмаларни шакллантириш методларидан фойдаланиш;
2. Ҳаётий кўникмаларни шакллантирилганлигини **аниқлаш, баҳолашга** йўналтирилган методларни ишлаб чиқиш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Натижада қуйидаги **умумий кўникмалар ва муносабатлар** пайдо бўлишига эришилади:

- ✓ Жамоада ишлай олиш
- ✓ Бошқаларни тинглаш
- ✓ Қарор қабул қила олиш
- ✓ Ўзаро ҳамкорлик қилиш
- ✓ Муаммоларни ҳал қила олиш
- ✓ Ахборотларни танқидий таҳлил қила олиш
- ✓ Ўзининг таълим йўналишини белгилай олиш
- ✓ Билимларини намоёйиш эта олиш

Педагогика назарияси ва амалиётида таълим-тарбия жараёнида кўплаб ёндашувлар мавжуд. Педагогик технологияларни характери ана шу ёндашувдан келиб чиқади. Шунга қарамасдан кўпгина педагогик технологиялар ўз мазмуни, мақсади, методлари ва воситаларига кўра бир-бирига ўхшаш. Педагогик технологияларни ана шу ўхшаш хусусиятларига қараб уларни бир неча турга ажратиш мумкин.

Қўлланилишига, қамров ҳажмига (масштабига) кўра уларни уч гуруҳга ажратилади:

1. Умумий педагогик технологиялар.
2. Хусусий методик педагогик технологиялар.
3. Кичик модулли (локал, маҳаллий бўшлиқни тўлдиришга йўналтирилган) универсал технологиялар

Ўқитувчи касбий фаолиятини ташкил этишда таълим жараёнини лойиҳалаш

алоҳида аҳамиятга эга. Ҳар бир ўқув курсини ўрганиш алоҳида мавзу ва бўлимларни лойиҳалаш асосида амалга оширилади.

Таълим жараёнини лойиҳалаш	Педагогик фаолият кўриниши бўлиб, у таълим жараёнининг технологик тузилма ҳамда ўқитиш натижасини кафолатловчи метод ва воситалар йиғиндисига эгаллиги билан тавсифланади
--	--

Лойиҳалаш маҳсули таълим жараёнининг лойиҳаси саналади. Педагогик амалиёт моҳиятини таҳлил этиш натижасида таълим жараёнини лойиҳалашнинг бир неча қонуниятлари ажратилди.

Тарбия жараёнини технологиялаштириш аниқ мақсад ва ижтимоий ғояга асосланиб, ўқувчида маънавий-ахлоқий сифатларни шакллантиришга йўналтирилган педагогик фаолиятнинг ташкилий-техник жиҳатдан уюштирилиши

Таълим жараёнидан фарқли тарбия жараёнини технологиялаштиришда бу жараённинг самарасини қисқа муддат оралиғида кўра олиш имконияти йўқ. Тарбия жараёнининг ўзига хос хусусиятлари, тингловчи ва ўқитувчи ўртасида юзага келиш эҳтимоли бўлган зиддиятлар тарбиявий жараёни технологиялаштиришга нисбатан ижодий ва масъулиятли ёндошиш зарурлигини тақозо этади.

Замонавий шароитда маънавий - маърифий тадбирларнинг ўтказилишига расмийташчилик нуқтаи назардан воз кечиш мақсадга мувофиқ. Зеро, тайёр сценарий асосида муайян тадбирни ташкил этиш жараёнида унинг асосий субъектлари бўлган тингловчилар фаол иштирокчи, тадбир натижасини белгиловчи шахс сифатида эмас, балки оддий ижроочи сифатида қатнашади. Бу ҳолат эса бир қатор салбий оқибатларни келтириб чиқаради.

Хусусан:

➤ ўқувчиларда тарбиявий тадбирларнинг ўтказилишига нисбатан салбий муносабат шаклланади;

➤ ўқувчиларда мустақил фикрлаш, ижодкорлик қобилиятининг тарбияланиши учун имконият яратилмайди;

➤ ўқувчилар билан тадбирларни ўтказиш уларнинг шахс сифатида камол топишларини таъминлашга йўналтиришга эмас, балки синфнинг таълим муассасаси жамоаси олдида “сохта обрў” орттириши учун хизмат қилувчи восита эканлиги тўғрисидаги хулосанинг шаклланиши учун шароит юзага келади.

Муҳокама жараёнида ўқитувчи томонидан турли танбехларнинг

берилишига йўл қўймаслик, аксинча, йўл қўйилган хато ва камчиликларнинг ўқувчиларнинг ўзлари томонидан аниқланиб, уларни бартараф этиш (кейинги тадбирни ўтказиш жараёнида уларнинг такрорланишини олдини олиш) йўлида чора-тадбирларни белгилаш муҳим аҳамиятга эга.

Натижада, ҳар бир амалга оширилган фаолият мустақил таҳлил этилади ва хато камчиликларни англаган ҳолда тузатишга эришилади. Бунда ҳар бир маънавий – маърифий тадбирда замонавий таълим технологиялардан фойдаланиш, мақсадни аниқ белгилаш, амалга ошириладиган тадбир режаларини олдиндан режалаштириш, ҳар бир ўқувчининг ижодий қобилиятларини ривожлантириш учун имкониятлар яратиш.

REFERENCES

1. Дилова Н.Г. (2018). Важность совместного обучения в повышении эффективности начального образования. *International scientific review of the problems and prospects of modern science and education*. С. 90-91.
2. Дилова Н.Г. (2012). Возможности организации учебного процесса на основе педагогического сотрудничества. *Молодой ученый*. Т. 46, № 11, С. 409-411.
3. Дилова Н.Г. (2013). Требования к учителю по организации сотрудничества учащихся начальных классов в учебном процессе. *Актуальные проблемы современной науки*. № 4 (72). С. 55-57.
4. Dilova N.G., Saidova M.J. (2020). Formative assessment of students' knowledge as an innovative approach to education. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*. 2:12, P. 190-196.
5. Dilova N.G., Saidova M.J. (2021). Innovative approach to education is a factor for developing new knowledge, competence and personal qualities. *Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)*. 1:10, P. 148-153.
6. Дилова Н.Г. (2021). Использование интерактивных методов в школьном обучении. *Вестник интегративной психологии*. № 21, С. 51-54.
7. Dilova N.G. (2021). Formative assessment of students' knowledge—as a means of improving the quality of education. *Scientific reports of Bukhara State University*. 3:5, pp. 144-155.
8. Дилова Н.Г. (2019). Влияние технологии сотрудничества на успеваемость учащихся начальных классов. *International scientific review of the problems and prospects of modern science and education*. С. 63-64.
9. Дилова Н.Г. (2018). Буюк аждодларимизнинг таълимотларида мужассамлашган ўқитувчи билан ўқувчилар ҳамкорлигининг педагогик хусусиятлари. *Замонавий таълим*. №3, 63-68 б.

10. Diloval N.G. (2017). Opportunities of Pupils' Complex Development on the Bases of Modernization the Content of Primary Education. *Eastern European Scientific Journal*. No. 1, pp. 1-4.
11. Diloval N.G. (2017). Activity Areas of Primary School Teachers. *Eastern European Scientific Journal*. No. 6, pp. 1-6.
12. Дилова Н.Г. (2017). Ўқувчи шахсини ривожлантиришда ҳамкорлик педагогикасининг ўрни. *Замонавий таълим*. 1-сон.
13. Diloval N.G. (2015). Situation of cooperation and the problems solved in it. *Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития*. 2: 13, pp. 102-103.
14. Дилова Н.Г. (2014). Значение процесса педагогического сотрудничества в формировании личности учащихся начальных классов. *Сборники конференций НИЦ Социосфера*. № 26, С. 190-193.
15. Diloval N.G. (2021). Sharq allomalarining ilmiy merosi – uchinchi renesans uchun katta imkoniyat. *Science and Education*. Vol. 2, Issue 10, 506-514 betlar.
16. Diloval N.G. (2021). Ajdodlarimiz merosi vositasida bo'lajak o'qituvchilarga ta'lim-tarbiya berishning ahamiyati. *Science and Education*. Vol. 2, Issue 10, 515-523 betlar.
17. Дилова Н.Г. (2021). Бошланғич таълимда ўқувчиларда шахслараро муносабатларга киришиш кўникмаларини шакллантириш имкониятлар. *Science and Education*. Vol. 2, Issue 10, 524-533 бетлар.
18. Дилова Н.Г. (2021). Шахслараро муносабатларга асосланган таълим жараёнини моделлаштириш. *Science and Education*. Vol. 2, Issue 10, 534-546 бетлар.
19. Дилова Н.Г. (2021). Педагогик ҳамкорлик жараёнининг мазмуни ва уни ташкил этиш тамойиллари. *Science and Education*. Vol. 2, Issue 10, 547-557 бетлар.
20. Diloval N.G. (2021). O'quvchilarning shaxsiy sifatleri - pedagogik hamkorlikning dastlabki tamoyili. *Science and Education*. Vol. 2, Issue 10, 558-566 betlar.
21. Diloval N.G. (2021). O'qituvchi-o'quvchi hamkorligini vujudga keltirishning pedagogik ahamiyati. *Science and Education*. Vol. 2, Issue 10, 567-576 betlar.
22. Diloval N.G. (2021). Ajdodlar merosida ta'limdagi o'zaro hamkorlik munosabatlari. *Science and Education*. Vol. 2, Issue 10, 577-585 betlar.
23. Расулова З. (2021). Замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ўқув жараёнларини ривожлантиришнинг муҳим омили сифатида. *Science and Education*. Vol. 2, Issue 10, 349-359 бетлар.
24. Расулова З.Д. (2021). Компьютер воситасида технология дарслари самарадорлигини ошириш. *Science and Education*. Vol. 2, Issue 10, 387-397 бетлар.
25. Rasulova Z.D. (2021). Texnologiya darslarini tashkil etishning didaktik tamoyillari. *Science and Education*. Vol. 2, Issue 10, 427-438 betlar.

26. Rasulova Z. (2021). Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari. *Science and Education*. Vol. 2, Issue 10, 338-348 betlar.
27. Расулова З. (2021). Бўлажак технология фани ўқитувчисининг билим, кўникмасини ривожлантиришда дастурий таълим воситаларининг ўрни. *Science and Education*. Vol. 2, Issue 10, 370-379 бетлар.
28. Расулова З.Д. (2021). Инновацион педагогик технологиялар асосида олий таълим муассасаси ўқув жараёнларини такомиллаштириш мазмуни. *Science and Education*. Vol. 2, Issue 10, 460-469 бетлар.
29. Расулова З. (2021). Педагогик дастурий воситалардан фойдаланиб бўлажак технология фани ўқитувчиларининг касбий маҳоратини ошириш йўллари. *Science and Education*. Vol. 2, Issue 10, 416-426 бетлар.
30. Расулова З.Д. (2021). Талабаларнинг креативлигини ривожлантиришда масофавий таълимнинг ўрни. *Science and Education*. Vol. 2, Issue 10, 439-448 бетлар.